

COVID-19 – ROMÁNIAI SZAKMAI TEMATIZÁCIÓK A VÍRUSHELYZET KEZDETI IDŐSZAKÁBAN

COVID-19 – PROFESSIONAL THEMATIZATIONS IN ROMANIA IN THE INITIAL PERIOD OF THE VIRUS SITUATION

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja

agnesblaga@gmail.com

Összefoglalás

A tanulmány a COVID-19 vírushelyzet országos agrárszektorra és az élelmiszerellátásra/élelmiszerfogyasztásra gyakorolt hatásának fontosabb jellemzőit mutatja be olyan szakmai elemzések alapján, amelyek a vírushelyzet első időszakában, az agrárium szereplőire vagy/és bizonyos tevékenységeire fókuszálva foglalkoznak a COVID-19 okozta kihívásokkal. Ebből a szempontból, az újszerű krízishelyzet szakmai értelmezésének kezdeményezései, az országos statisztikai adatok, valamint az egyes célcsoportok attitűdjének elemzése egyaránt fontosnak mutatkozik.

Kulcsszavak: COVID-19, Románia, agrárium, élelmiszerellátás, élelmiszerfogyasztás

Bevezető

A COVID-19 hatása az agrárszektorban és az élelmiszer ellátásban/fogyasztásban a vírus megjelenését követően szinte egyik napról a másikra jelentkezett minden olyan országban vagy nagyobb térségben, amely jelentős mértékben beleilleszkedik az élelmiszertermelés és élelmiszerforgalmazás nemzetközi hálózatába. Románia élelmiszerszállítási tranzitútvonalként, fogyasztóként és termelőként is részese a nemzetközi hálózatnak, ezért a COVID-19 hatása itt is rövid idő alatt jelentkezett ehhez a gazdasági szegmenshez kapcsolódó minden területen (az áruellátás szállítási és logisztikai területe, az élelmiszertermékek előállítása, a fogyaszt-

tási igények változásából adódó problémák, a krízishelyzet pénzügyi hatásai). A COVID-19 hatásával kapcsolatos első szakmai elemzések a vírus megjelenését követően Romániában is rövid idő alatt megjelentek, és ezek száma a későbbiek során tovább gyarapodott.

Tanulmányunkban olyan szakmai elemzéseket mutatunk be, amelyek az agrárium szereplőire vagy/és bizonyos tevékenységeire fókuszálva foglalkoznak a COVID-19 okozta kihívásokkal. Ebből a szempontból az országos statisztikai adatok, valamint az egyes célcsoportok attitűdjének elemzése egyaránt fontosnak mutatkozik. Áttekintő jellegű tanulmányunkban hét olyan szakmai elemzést mutatunk be, amelyek a vírushelyzet első időszakában születtek, és a váratlanul előállt, krízisszerű helyzet szakmai megragadására tett tematizációs kezdeményezésként értelmezhetők.

Gyors szakmai reakciók a vírushelyzetre

A COVID-19 vírus megjelenése váratlanul és rövid idő alatt generált olyan krízishelyzetet, amely egyfelől globális jellegénél fogva, másfelől pedig komplexitásából következően (az egészségügytől a gazdaságon át a mindennapi életvezetés világáig egyszerre érintett minden területet) a 2020-as év első felében erőteljes értelmezési és helyzetkezelési kihívásként jelent meg. A vírushelyzet tematizációja a mindennapi életvezetés szintjén, a médiában, a szakpolitika szintjén, a politikai és adminisztratív döntéshozás területein egyaránt jelentős kihívásnak bizonyult, és ez mondható el az első időszakban a helyzetkezelési keret koncepciókról és az elemzési céllal készült szakmai megközelítésekről is. Az első hónapok konkrét, elsősorban adminisztratív jellegű (szabályozó vagy segítő jellegű) intézkedései mellett 2020 májusától már megjelentek az összefoglaló jellegű helyzetértelmezések is, amelyek megpróbálták kijelölni a krízishelyzet területeit, a rövid távon várható folyamatokat és fontosabb helyzetkezelési irányokat. Az ilyen jellegű tematizációs anyagok nagyobb része az egyes országokhoz kapcsolódott, ugyanakkor készültek hasonló anyagok nagyobb földrajzi régiók szintjén, és a nagy nemzetközi szervezetek (FAO, WTO, ILO, UNESCO és mások) kísérletet tettek a vírushelyzet globális értelmezésére is. A társadalmelemzők szintén nagyon gyorsan reagáltak a kialakult krízishelyzetre. Jellemző az ebben az időszakban készült kutatásokra a gyors adatfelvétel, a közvéleménykutatásokra jellemző adatgyűjtés és adatközlés, valamint a gyorsaságra való törekvés nyomán a tematikai sokféleség (Zamfir – Cace, 2020; Anghelache et al., 2020;

Chivu – Georgescu, 2020; Galanton, 2020; Iacob et al., 2020; Radulescu et al., 2021). A vírushelyzethez kapcsolódó gazdasági vagy egyéb adatsorokra alapozó szakmai elemzések értelemszerűen később jelentek meg. Mindebből az következett, hogy az egyes országok kapcsán készült elemzések, amelyek a vírushelyzet hatásait igyekeztek elemezni, rendszerint egy-egy részterületre, kisebb méretű jelenségre, földrajzi egységre, társadalmi csoportra vagy gazdasági szegmensre összpontosítottak, és az ezek nyomán kialakítható összkép alapvetően jelzésszerű és mozaik jellegű. Az ebben az időszakban készült elemzések körében viszonylag nagy hangsúlyt kapott az élelmiszergazdaság témaköre. Olyan területek kapcsolódnak ide, mint az agrártermelés, a globális és lokális élelmiszerellátási hálózatok működése, az élelmiszerbiztonság, az élelmiszerfogyasztás alakulása és változása, a nemzetközi kereskedelem és áruszállítás, az élelmiszerárak alakulása, a termelői szektorban jelentkező eszközellátási vagy pénzügyi kihívások, az élelmiszertárolási és logisztikai kérdések, a vírushelyzet nyomán veszteségesse váló termelési ágazatok helyzete, de ide sorolható az agrártermeléshez kapcsolódó nemzetközi munkamigráció, a munkaerőpiaci folyamatok alakulásának egy fontos szegmense is. Az első időszakban készült elemzések nyilvánvalóan csak részleteket, résztémákat jelenítenek meg ennek az időszaknak a folyamataiból és jelenségeiből, azonban mind a témaválasztás, mind az alkalmazott elemzési eljárások, mind pedig a bemutatott szakmai eredmények jelzésértékűek, abban a tekintetben, hogy milyen módon és milyen tartalommal tükrözi vissza krízishelyzetben – a mezőgazdaság és az élelmiszeripar terén, illetve az ahhoz közvetlenül kapcsolódó társadalmi-gazdasági szegmensekben – a szakmai tematizációs és elemző munka a kialakult komplex és dinamikus helyzetet.

Módszertan

Elemzésünk célja olyan szakmai anyagok mozaikszerű bemutatása, amelyek Románia mezőgazdasági ágazatával, az ahhoz közvetlenül kapcsolódó társadalmi-gazdasági szegmensekkel foglalkoznak a COVID-19 kontextusában. A bemutatásra kiválasztott anyagok az agráriumon belül eltérő aspektusokra fókuszálnak (élelmiszerbiztonság, termelés, fogyasztás, fogyasztói magatartás változása gazdák, kis- és középvállalkozások helyzete, az üzemszerű termelés kihívása stb.) de mindenkiben közös az a felismerés, hogy a COVID-19 válság egyértelművé tette a mezőgazdaság

alapvető társadalmi és gazdasági szerepét, valamint a vírushelyzettől független hiányosságokat és a megoldásra váró problémákat ezen a téren.

Az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériuma (United States Department of Agriculture) viszonylag gyorsan, 2020 áprilisában, tett közzé gyorsjelentést a COVID-19 romániai élelmiszer-ágazatra és mezőgazdaságra gyakorolt hatásairól, elsősorban a termelési és kereskedelmi mutatók változásáról (USDA, 2020). A Román Akadémia ezt követően, 2020 májusában készített átfogó jellegű tematizációs anyagot (AR, 2020). Ezek a szakmai anyagok későbbi összehasonlításokra is alkalmas statisztikai információkat tartalmaznak, ebből következően későbbi elemzések számára is hasznos kiindulópontokat kínálnak. A COVID-19 romániai hatásával foglalkozó, kutatásokra alapozó szakmai anyagok köréből öt egymástól lényegesen különböző szakmai anyagot választottunk ki bemutatás céljára.

Az első szakmai elemzés a globális klaszterekhez való tartozás lehetőségeire és előnyeire hívja fel a figyelmet, szintén a COVID-19 helyzet kontextusában. A kvalitatív kutatás a mezőgazdasági ágazat kapcsán elemezi azt a kérdést, hogy az európai vagy nemzeti klaszterekhez tartozó vállalatok vannak-e előnyösebb helyzetben. A helyi termelőkől származó friss zöldségek fogyasztóinak vásárlási magatartásának vizsgálatával foglalkozó elemzés egy romániai megye példáján szemlélteti a vírushelyzet okozta változásokat. A feldolgozóipari, építőipari és kiskereskedelmi vállalkozások vezetői körében készült kutatás azt vizsgálta, hogy a vezetők hogyan látják az általuk vezetett vállalkozás fejlődési kilátásait a világiárvány időszakában.

A nagyszámú romániai külföldi munkavállaló helyzetének alakulásához kapcsolódik a negyedikként bemutatott szakmai elemzés, amely a köztudomásúan nagyon sok romániai vendégmunkást foglalkoztató spanyolországi munkavállalási helyzet alakulását mutatja be. Az ötödik bemutatott tanulmány az agrárium vírus utáni helyzetének alakulásában/kezelésében a digitalizáció szerepével foglalkozik.

A romániai vírushelyzet agrárszempontról elemzése

A Román Akadémia 2020 májusában tett közzé szakmai anyagot az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos, COVID-19 okozta kihívásokról a mezőgazdasági ágazatban. Ez a szakmai anyag az élelmiszerek elérhetősége (önellátás, mezőgazdasági termelés, nemzetközi kereskedelem) mellett foglalkozik a mezőgazdasági tevékenységek fenntartásával, a vidék-város szakadék áthidalásával, valamint az agrárpolitikák kiigazí-

tásával kapcsolatos kérdésekkel is. Következtetésként fogalmazódik meg, hogy a COVID-19 által okozott egészségügyi válság számos más hatás mellett működési zavarokat idézett elő az agrár-élelmiszeripari rendszerben is, azaz a gazdaságokban, a nyersanyag- és agrár-élelmiszeripari ellátási láncokban, az élelmiszer-keresletben, valamint az emberek fogyasztási szokásaiban. A tanulmány egyes fejezeteiben a szerzők ezeket a kérdéseket vitatják meg, és javaslatokat tesznek a felmerült problémák megoldására. Bár rövid távon a COVID-19 válság romániai agrár-élelmiszeripari ágazatra gyakorolt hatásait az Európai Bizottság ajánlásainak megfelelően és a Bizottság által javasolt és/vagy elfogadott intézkedésekkel ésszerűen kezelték, hangsúlyozásra kerül, hogy az egészségügyi válsághelyzet felhívja a figyelmet Románia élelmezésbiztonságának sebezhetőségeire, amelyek a nemzeti szintű mezőgazdasági erőforrások és Románia EU-tagsága miatt jelenleg nem váltak akuttá, de kedvezőtlen külső fejlemények vagy súlyosabb válságok (például az Európai Unió esetleges felbomlása) esetén igen súlyossá válhatnak. Jelentős élelmezésbiztonsági probléma az, hogy az országban, bizonyos termékcsoportok esetében (különösen az állattenyésztésben) nem megfelelő szintű a mezőgazdasági termelés, sem mennyiségi, sem minőségi szempontból. A hivatkozott szakmai anyag szerzői úgy vélik, hogy ez az első és legfontosabb probléma, amelyre fontos közép- és hosszútávon megoldást kell találni.

Egy másik, megoldásra váró probléma a romániai mezőgazdasági ellátás stabilizálása, elsősorban az öntözési és talajjavítási infrastruktúrát támogató intézkedések révén. Ez Románia második közép- és hosszú távú célkitűzése. Élelmezésbiztonsági szempontból további fontos lépés az ellátási láncok megszervezése a széttagolt és főként kisgazdaságokban (például a zöldség-, gyümölcs- és tejtermékek). A szakmai anyag szerzői megjegyzik, hogy ez a téma már húsz éve napirenden van, de még nem történt előrelépés, és a COVID-19 válság csak tovább súlyosbította ezt a helyzetet. Nehézség az, hogy a romániai gazdák ezekben az ágazatokban kevésbé hajlandóak társulni, kevés a termelői szervezet, és a kereskedőkkel vagy feldolgozóüzemekkel kötött szerződéses termelés is alacsony szintű. A tanulmányban számos megoldás említésre kerül az ellátási láncok mentén történő értékesítés javítására, beleértve az e-kereskedelmi platformokat és a rövid ellátási láncokat. Ennek érdekében azonban társulások, szervezetek létrehozására, valamint a gazdák mentalitásának változására van szükség.

A negyedik probléma, kérdés, amelyet a szakmai anyag tárgyal az, hogy élelmezésbiztonsági és a vidéki lakosság megélhetése szempontjából, közép- és hosszú

távon figyelmet igényelnek a kis önellátó és félig önellátó gazdaságok. Ezek a gazdaságok sokkal nagyobb termelékenységgel rendelkeznek, mint a nagy gazdaságok, és friss, minőségi termékekkel látják el a nagyvárosok agrár-élelmiszeripari piacait. Ugyanakkor rendkívül rugalmasak és fontosak a környezet számára, mivel hagyományos, környezetbarát technológiákat és kevesebb vegyszert használnak. A hivatkozott szerzők itt felhívják a figyelmet arra, hogy a romániai KAP jövőbeli stratégiai tervében (2021-2027) a területegységre jutó kifizetés ezen gazdaságok esetében növelhető lenne a közvetlen kifizetések következetesebb százalékában történő újraelosztással (jelenleg 5%).

A COVID-19 romániai élelmiszer-ágazatra és mezőgazdaságra gyakorolt hatásairól 2020 áprilisában tett közzé gyorsjelentést az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériuma (United States Department of Agriculture) a következő témákban: kiskereskedelem, élelmiszeripar, értékesítési csatornák, nagykereskedelmi árak, kormányzati támogatási programok.

2020. március 31-én Románia elérte a 2000 esetet, ami egy héttel később megduplázódott (április 8-án közel 4500 eset volt). Több mint 190.000 munkavállaló veszítette el a munkáját, és további 950.000 alkalmazottat bocsátottak el. A szállodák és éttermek 80 százalékos bevételkiesésnek néztek elébe. Az élelmiszer-készletek felhalmozása egyes termékek árát felemelte. Ebben az időszakban a Munkaügyi Minisztérium a bruttó éves fizetésük 75 százalékának megfelelő munkanélküli segélyt igyekezett nyújtani a munkavállalóknak. Bár a szállítás és a logisztika akadozott, a legtöbb romániai élelmiszeripari vállalat korlátozott kapacitással termelt és élelmiszereket tudott eljuttatni a fogyasztókhoz.

A hivatkozott gyorsjelentés sorra veszi, hogy a kiemelt mezőgazdasági ágazatokban milyen változások történtek. Például a búzaliszt, a kukoricaliszt és az étolaj iránti fogyasztói kereslet közvetlenül a COVID-19 járvány kitörését követően mintegy 50 százalékkal nőtt, ami kihívás elé állította az érintetteket. Az élelmiszeripar képviselői nyilvánosan biztosítottak arról, hogy a készletek elegendőek a fogyasztói igények kielégítésére.

Az állattenyésztőket, vágóhidakat és tejfeldolgozó üzemeket a vírusfertőzés és a kapcsolódó munkaerőhiány problémája érintette. A koronavírus elleni védekezésre, valamint az áruk és termékek következetes és időben történő szállítására egyes termelők és feldolgozók társadalmi elkülönítési stratégiákat alkalmaztak, és védőfelsze-

reléseket biztosítottak. Egyes állattenyésztők az élő malacok és a takarmány-összetevők, különösen a szójaliszt, behozatalával kapcsolatos problémákról számoltak be.

A gyümölcs- és zöldségtermesztők a friss termékek értékesítése kapcsán számoltak be nehézségekről: a társadalmi korlátozások miatt csökkent a bolti forgalom, szállodák, éttermek zártak be, ami csökkentette a friss élelmiszerek iránti keresletet. A gazdák a kormánytól kértek támogatást, hogy a gyorsan romlandó termékeket piacra tudják szállítani. Válaszul a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium felajánlotta, hogy kiadja a beszállítókkal kapcsolatos információkat a honlapján, hogy a termelők és a potenciális vevők között kapcsolatot teremtsen.

A COVID-19 élelmiszer-feldolgozó és -forgalmazó ágazatokra gyakorolt hatása kapcsán a hivatkozott gyorsjelentés kitér az élelmiszer-feldolgozásra, kiskereskedelemre, élelmiszer árakra, állami támogatásokra, a logisztikára és szállításra. Ezekre a területekre a COVID-19 számos negatív hatást gyakorolt a munkaerőhiány, a társadalmi korlátozások, a kereslet és kínálat, szállítás szempontjából felmerülő nehézségek miatt.

Cristiana Ioana Șerbănel (2020) tanulmánya a klaszterek kontextusában foglalkozik a COVID-19 mezőgazdasági ágazatra gyakorolt hatásaival. A 2019-es, illetve a 2020-as – a tanulmány megírásakor aktuális – adatok összehasonlítása egy általános visszaesést mutat, azonban a szerző szerint, ettől függetlenül úgy tűnik, hogy a mezőgazdasági ágazat megőrzi a 2019-es értékeket, vagy akár mérsékelt növekedést is regisztrálhat, amely elsősorban a klaszter tagságnak köszönhető. Az Európai Unió (EU) szintjén több intézkedés történt a világjárvány hatásainak enyhítésére: az idénymunkásokat kritikus fontosságúnak ismerték el, a dolgozóknak, "zöld sávokat" hoztak létre az élelmiszerforgalom lehetővé tétele érdekében, az adminisztrációt egyszerűsítették, és jelentős pénzügyi támogatást nyújtottak. A klaszter tagjának lenni több előnnyel jár: tudásgyűjtés és többszintű kompetenciák. A tanulmány alapját képező kvalitatív kutatás célja a mezőgazdaság kontextusában elemezni azt a kérdést, hogy az európai vagy nemzeti klaszterekhez tartozó vállalatok több ösztönzőt és támogatást kapnak-e, mint azok a vállalatok, amelyek nem tagjai semmilyen klaszternek. A kutatás feltárta, hogy az európai klaszter tagjai támogatást kaptak, és hozzáférhettek a virtuális eseményekhez, amelyeket kifejezetten a mezőgazdasági termelők számára szerveztek a világjárvány hatásainak leküzdése érdekében. Ezek az intézkedések mind hozzájárulnak/hozzájárultak a COVID-19 negatív hatásainak mérsékléséhez.

A tanulmány összegzésében a szerző megjegyzi, hogy a COVID-19 járvány kitörése rávilágított arra a tényre, hogy egy globális közösségben minden és mindenki kapcsolatban áll egymással, és annak ellenére, hogy évtizedek óta modellezik a világjárványokat a lehetséges következmények előrejelzésére, a COVID-19 élelmiszer-ellátási láncra és különösen az állattenyésztésre gyakorolt hatása nem volt előre látható. A világjárvány jelentős problémákat okozott ezen a téren: nyomást gyakorolt az élelmiszer-ellátási láncra, korlátozásokat okozott a munkavállalók mozgásában és a kereskedelmi politikában, változásokat a keresletben és az élelmiszer-előállító létesítmények bezárását. A világjárvány élelmiszerágazatra gyakorolt következményeinek enyhítése érdekében az EU azonnali intézkedéseket hozott, és megkönnyítette a munkavállalók és az agrár-élelmiszeripari termékek mozgását, valamint pénzügyi támogatást nyújtott a mezőgazdasági kistermelőknek és az agrár-élelmiszeripari kkv-knak. Romániai szinten a kereskedelem összértéke 18%-kal, a 2019-es 45 milliárd dollárról 36,9 milliárd dollárra csökkent 2020-ban a január-júniusi és augusztusi időszakokra vonatkozóan. A három legfontosabb ágazat, amely 2019-ben és 2020-ban leginkább hozzájárult a román exporthoz, a következő volt: Gépjárművek, alkatrészek és tartozékok, Gépkocsik és egyéb gépjárművek, és Szigetelt huzal, kábel és egyéb elektromos vezetők, optikai szálak kábelek. A mezőgazdasági export összetétele homogén, amelyet három ágazat vezet. Ezek 2019-ben és 2020-ban a mezőgazdasági export 70%-át teszik ki. A kukorica, búza, gabona, valamint a napraforgómag voltak a legjelentősebb exportált 2019-ben, 2020-ban pedig a szivar és cigaretta; dohányból vagy dohánypótlóból.

Összességében a tanulmányban elemzett adatok alapján a szerző azt a következtetést vonja le, hogy egy globális klaszter tagjának lenni mindenképpen kifizetődő. Amint a kutatási következtetésekből kiderül, az európai klaszterek számos webinariumot és virtuális találkozót szerveztek a mezőgazdasági eljárásokkal kapcsolatban, és a világjárvány idején, határokon átnyúló szakértőket hoztak össze. A klaszter erőssége a tudás és a többszintű kompetenciák összegyűjtése. A nemzeti klaszterek tekintetében nem volt egyértelmű bizonyíték arra, hogy a klaszterek tagjai többet profitáltak volna a romániai független termelőknél.

Az agrártermékek fogyasztásának változásához kapcsolódik Alina Butu és munkatársai tanulmánya (Butu et al. 2020). A szerzők Suceava megye karantén alá helyezett területének esetében elemzik a COVID-19 válság hatását. Azt vizsgálták,

hogy miként hat az új helyzet a közvetlenül a helyi termelőktől származó friss zöldségek fogyasztóinak a vásárlási magatartására. Az adatfelvétel 30 nappal a romániai szükségállapot bevezetése után történt egy karantén alá helyezett területen (N = 257), online kérdőív segítségével. A tudományos vizsgálat azon módszerek azonosítására támaszkodik, amelyekkel ezek a viselkedésben fellelhető változások befolyásolhatják a rövid élelmiszer-ellátási láncok digitális átalakulását.

A kutatási eredmények igazolták azt a hipotézist, hogy a COVID-19 világjárvány jelentős változásokat idézett elő a friss zöldségek fogyasztóinak vásárlási magatartásában. Következésképpen a fogyasztók nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy online, közvetlenül a termelőtől rendeljenek friss zöldséget. A szükségállapot bevezetése előtt Suceava karantén alá helyezett területéről a válaszadók 12%-a választotta a közvetlenül a termelők által szállított friss zöldségek online vásárlását. A válaszadók több mint fele (60%) nyilatkozott úgy, hogy a COVID-19 válságot követően a rövid élelmiszer-ellátási láncoktól való vásárlásnak ezt a formáját kívánja alkalmazni. A fogyasztók esetében az információgyűjtés, a rendelés és a fizetés digitális eszközeinek előnyben részesítése azt bizonyítja, hogy a fogyasztói vásárlási magatartás változása nem csupán a vásárlási szándékban mutatkozik meg, hanem a rövid ellátási láncok digitális átalakulására vonatkozó igényben is. Az a tény, hogy a válaszadók 95%-a úgy nyilatkozott, hogy a termékek személyes kiválasztását részesíti előnyben, azt mutatja, hogy a választási és vásárlási folyamatba való közvetlen és érzelmi bevonást választják. Ez egy olyan jellemző, amely nem változott a március 16. előtti, az ezen időpontot követő és a COVID-19 válságból való kilábalás után meghatározott időintervallumban. A tanulmány további következtetése az, hogy a termelőknek újszerű módon és a romániai vásárlók által a nagy gyakoriságú (heti vagy kétheti rendszerességgel) vásárlások iránt mutatott preferenciák figyelembevételével kell kialakítaniuk saját értékesítési eszközeiket.

A Román Nemzeti Statisztikai Intézet kutatási adataira alapoz Alexandru Pangratie és szerzőtársai tanulmánya (Pangratie et al. 2020). A hivatkozott kutatás a feldolgozóipari, építőipari és kiskereskedelmi vállalkozások vezetői körében készült és azt vizsgálta, hogy a vezetők hogyan látják az általuk vezetett vállalkozás tevékenységének fejlődési kilátásait a koronavírus világjárvány idején. A statisztikai adatok elemzése után a szerzők összegezik, hogy Romániában a világjárvány okozta események következtében a helyi termelők kénytelenek voltak naponta több tonna romlott

zöltséget és lejárt szavatosságú romlandó árut kidobni, a kereslet csökkenése és az előállított termékek korlátozott feldolgozási kapacitása miatt. További nehézséget okozott, hogy megnőtt az ellenőrzött (hűtött) paraméterekkel rendelkező tárolóhelyek iránti kereslet, miután a bárók, éttermek és szállodák bezártak. Mivel Romániában a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek jelentős részét elsősorban a HoReCa (Hotels, Restaurants, Cafés) szektornak szánják, a korlátozott tevékenység elsősorban pénzügyi problémákat okozott ezen a téren. Továbbá bizonyos élelmiszerfajták előállítása a munkakorlátozások miatt került nehéz helyzetbe. A világjárvány elterjedésének megelőzése érdekében a gazdálkodók és a mezőgazdasági termelők szociális távolságtartási intézkedéseket alkalmaztak, kézmosó és fertőtlenítő helyeket alakítottak ki, a személyzetet pedig védőmaszkkal és védőkesztyűvel látták el. Mindezek hozzájárultak a munkatermelékenység csökkenéséhez és a termelési költségek növekedéséhez.

A tanulmány szerzői arra a következtetésre jutnak, hogy a nemzetgazdaság stabilitása érdekében a jövőben elengedhetetlen a gazdák és a mezőgazdasági termelők támogatása, illetve olyan tárolóhelyek, például agrár-élelmiszeripari bázisok kialakítása, ahol a mezőgazdasági termelők értékesíthetik a termékeiket anélkül, hogy a piacra kellene menniük, és közvetlenül a fogyasztóknak kellene értékesíteniük azokat.

Egy másik, szerzők által javasolt intézkedés, hogy az élelmiszerpiacokat nyitott tereken és nagyobb helyeken nyissák meg. Továbbá fontosnak tartják a helyi termelőktől való vásárlás ösztönzését például vásárlási utalványokkal, és adózási szempontból olyan intézkedések alkalmazását, amelyek támogatják a mezőgazdasági ágazatot.

Romániában jelentős mértékű a külföldre irányuló időszakos mezőgazdasági munkamigráció, és a COVID-19 válság a lezárások és a mobilitás korlátozása következtében értelemszerűen érintette ezt a területet is. Silvia Marcu (2021) tanulmánya a Spanyolországban dolgozó románok esetében (a lezárás és a forgalomkorlátozás időszakában készített mélyinterjúkra támaszkodva) tárgyalja, hogy a COVID-19 válság milyen kihívásokat és lehetőségeket jelent az emberi mobilitás és a fenntarthatóság szempontjából. A szerző amellet érvel, hogy a fenntarthatóságra fókuszálva válság közepette is lehet működőképes megoldásokat találni az emberi mobilitás előmozdítására és védelmére. Ehhez három, az egyéni és társadalmi jólét szempontjából alapvető elem összehangolása szükséges: az országok fejlődése és gazdasági

növekedése, a társadalmi befogadás és a környezetvédelem. Az ilyen típusú gazdasági, társadalmi és politikai légkörben a kormányok migrációs politikája föltehetően korlátozó marad. Az elvégzett kutatás rávilágít arra, hogy a világiárvány lehetőséget kínál olyan helyreállítási tervek kidolgozására, amelyek megfordítják a jelenlegi tendenciákat, és az emberi mobilitás módját fenntarthatóbb irányba terelik: például megállapodások országok között a fenntartható mobilitás érdekében (kiutazás, visszatérés), a munkavállalás legalizálása az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés érdekében. A tanulmány szerzője szerint fontos, hogy Románia szem előtt tartsa, hogy a külföldön, a vizsgált esetben Spanyolországban szerzett tapasztalatok segíthetnek az ország termelési és üzleti rendszerének, valamint a mezőgazdaságnak és a turizmusnak a megerősítésében. Ennek érdekében alapvető fontosságú az emberi mobilitás elismerése, mint a COVID-19 utáni fellendülés egyik kiemelkedő mozgatórugója; a diszkrimináció és az idegengyűlölet elleni küzdelemre irányuló diskurzus megváltoztatása mind a célországokban, mind a származási országokban; az együttműködés megerősítése a biztonságos, rendezett és szabályos migrációról szóló globális egyezményen keresztül, a fenntartható fejlődési célok tiszteletben tartása mellett.

A vírus utáni helyzet alakulásában/kezelésében az agráriumnak és a digitalizációnak egyre fontosabb szerepe lesz. Anitei és társai (2021) tanulmánya a digitális mezőgazdaság kihívásaival és kilátásaival foglalkozik. A szerzők abból indulnak ki, hogy a világiárvány összefüggései egyértelművé tették a mezőgazdaság fontos szerepét a társadalomban, és ez a felismerés megteremti az utat a felgyorsult digitalizációhoz. A tanulmány alapja egy kérdőíves kutatás, amely romániai tapasztalt gazdáktól és mezőgazdasági üzleti szakértőktől gyűjtött adatokat a mezőgazdaság kihívásairól és a gazdák igényeiről a digitalizációval összefüggésben. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy Romániában a képzett munkaerő hiánya jelenti a legnagyobb gondot és kihívást a gazdák számára, mivel a digitális berendezések és gépek speciális készségeket és kompetenciákat igényelnek. A második legfontosabb kihívás a pénzügyi források hiányához kapcsolódik. A csúcstechnológias gépek drágák és nehezen karbantarthatók. A pénzhiány különösen a kis és közepes méretű gazdaságokat érinti, amelyeknek rendkívül nyereségesnek kellene lenniük ahhoz, hogy megengedhessék maguknak a drága rendszereket. A gazdák a kormányzati beruházásokat, a speciális képzést, az alacsonyabb költségeket, a digitális mezőgazdasági programokhoz való

könnyebb hozzáférést, a barátságosabb felületet tartják hasznosnak a tevékenységük digitalizálásának felgyorsításához.

Összefoglalás

A bemutatott tanulmányok tematikai, szemléleti és módszertani sokfélesége részben a kutatók gyors reagálási igényéből fakad, ugyanakkor jól jelzi azt is, hogy a vírushelyzet által generált tematizációs és elemzési kihívás nem könnyen kezelhető szakmai feladat. A többnyire rész témákra irányuló, rövid lefutású adatfelvételekre, adatelemzésekre épülő szakmai munkák egyfelől hasznosan és figyelemkeltően dokumentálják az adott időszak egy-egy részjelenségét, de ugyanakkor hiányérzetet és termelnek. A krízishelyzet jellegéből adódóan, elsősorban a negatív irányú változások és hatások kapnak nagyobb figyelmet, amelyek eltérést jeleznek a korábban „jónak”, „elfogadottnak” tekintett helyzethez képest. Az élelmiszerfogyasztás terén jelentkező hatások ugyanakkor – a krízishelyzetre adott válaszok kapcsán – már fölvetik a pozitív irányú folyamatok lehetőségét is. Az ebben a tanulmányban bemutatott elemzési témakörök még nem tartalmazznak határozott jelzéseket arra vonatkozóan, hogy a helyzetképet rögzíteni kívánó vagy a változásokat előtérbe állító és figyelemfelhívó publikációkat követően a vírushelyzet társadalomtudományi elemzésének melyek lehetnek majd a kulcsfontosságú témái és megközelítési eljárásai.

Szakirodalom

- Academia Română (2020): Evaluări ale impactului macroeconomic al COVID-19. Szakmai felelős: Acad. Lucian Liviu ALBU. https://academiaromana.ro/SARS-CoV-2/doc/d08-Impactul_macroeconomic_al_COVID-19.pdf
- Anghelache, C., Cioacă, S. I., Grigorescu, D. L. (2020): Analiza evoluției șomajului în România în condițiile crizei sanitare și economico-financiare. Efectele asupra creșterii economice. *Revista Română de Statistică* – Supliment nr. 9/2020. 3–17.
- Anitei, M., Veres, C., Pislă, A. (2021): Research on Challenges and Prospects of Digital Agriculture. *Proceedings*, 63, 67; doi:10.3390/proceedings2020063067. https://www.researchgate.net/publication/348841596_Research_on_Challenges_and_Prospects_of_Digital_Agriculture

- Butu, A., Brumă, I.S., Tanasa, L., Rodino, S., Vasiliu, C.D., Doboş, S., Butu, M. (2020): The Impact of COVID-19 Crisis upon the Consumer Buying Behavior of Fresh Vegetables Directly from Local Producers. Case Study: The Quarantined Area of Suceava County, Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17, 5485. doi:10.3390/ijerph17155485.
- Chivu, L., Georgescu, G. (2020): Vulnerabilități ale pieței muncii din România sub impactul COVID-19. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/101676/> MPRA Paper No. 101676, posted 08 Jul 2020 13:50 UTC https://mpra.ub.uni-muenchen.de/101676/1/MPRA_paper_101676.pdf
- Galanton, N. (2020): Impactul pandemiei COVID-19 asupra lanțurilor de aprovizionare. *Revista / Journal „ECONOMICA”* nr.3 (113) 2020.21-32. <http://oaji.net/articles/2020/1425-1608541148.pdf>
- Iacob, Ș. V., Radu, I., Dumitru, D. (2020): Analiza efectului crizei sanitare asupra evoluției comerțului internațional cu bunuri în semestrul I 2020. *Romanian Statistical Review – Supplement* nr. 8 / 2020. 174-184. https://www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/uploads/2020/08/rsss_08_2020_A7ro.pdf
- Pangratie, A., Jurjescu, A., Mateoc-Sîrb, N. (2020): The economic impact of the COVID-19 pandemic in agriculture sector of Romania. *Knowledge - International Journal*, 1: 133-138.
- Radulescu, C. V., Ladaru, G-R., Burlacu, S., Constantin, F., Ioanas, C., Petre, I. L. (2021): Impact of the COVID-19 Pandemic on the Romanian Labor Market. *Sustainability*, 13, 271. <https://doi.org/10.3390/su13010271>.
- Șerbănel, C. I. (2020): *Global Value Chains. A macroeconomic perspective. Trends in vertical specialization of Romanian industries*. Editura Economica, Bucuresti. 207 p.
- Marcu, S. (2021): Towards Sustainable Mobility? The Influence of the COVID-19 Pandemic on Romanian Mobile Citizens in Spain. *Sustainability*, 13(7), 4023; <https://doi.org/10.3390/su13074023>. <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/7/4023>
- United States Department of Agriculture (2020): Preliminary Assessment of COVID 19 on Romanian Food and Agriculture. Andra Nistor által készített jelentés.

<https://www.fas.usda.gov/data/romania-preliminary-assessment-covid-19-romanian-food-and-agriculture>

Zamfir, C., Cace, S. (coord) (2020): Covid19 în România. Date, analize, evoluții și statistici, București 2020 Editura Expert.

Abstract

The study presents the main characteristics of the impact of the COVID-19 virus situation on the national agricultural sector and food supply/consumption, based on professional analyses that address the challenges posed by COVID-19 in the first period of the virus situation, focusing on the actors and/or specific activities of the agricultural sector. From this point of view, initiatives for a professional interpretation of the novel crisis situation, national statistical data and the analysis of the attitudes of the different target groups are all important.

Keywords: COVID-19, Romania, agriculture, food supply, food consumption